
Opinia
Prezesa Agencji Oceny Technologii Medycznych
nr 156/2014 z dnia 7 lipca 2014 r.
o projekcie programu „Program profilaktyki chorób odstresowych
na terenie województwa lubelskiego na lata 2014–2019”

Po zapoznaniu się z opinią Rady Przejrzystości negatywnie opiniuję projekt programu zdrowotnego „Program profilaktyki chorób odstresowych na terenie województwa lubelskiego na lata 2014–2019”.

Uzasadnienie

Interwencja proponowana w programie nie znajduje uzasadnienia w badaniach naukowych, ani w dotychczasowej praktyce. Za nieuzasadniony uznany został wybór kadry kierowniczej jako wyłącznej populacji do której odnosi się program, co świadczyłoby o nierównym dostępie do świadczeń ze środków publicznych. Ponadto należałoby rozważyć, czy działania zawarte w programie nie należą do obowiązków działu kadr i czy powinny być opłacane ze środków publicznych.

Przedmiot opinii

Przedmiotem opinii jest projekt programu profilaktyki chorób odstresowych przeznaczony dla kadry kierowniczej z Województwa Lubelskiego. Wnioskodawca szacuje, iż w roku 2014 przebadanych zostanie ok. 150 osób. Projekt zakłada przeprowadzenie warsztatów z zakresu zarządzania stresem. Celem programu jest ochrona zdrowia kadry kierowniczej przed skutkami chorób odstresowych. Działania projektu realizowane będą w latach 2014–2019. Planowane koszty całkowite w 2014 roku wynosić będą 60 000 zł, natomiast koszt jednostkowy to 400 zł na osobę.

Problem zdrowotny

Stres odczuwany jest przez osoby, które dostrzegają brak równowagi między oczekiwaniami kierowanymi pod ich adresem a cechami osobistymi, jakimi dysponują, by sprostać tym oczekiwaniom.

Choć stres doświadczany jest w sferze psychologicznej, może też wpływać na zdrowie fizyczne.

Typowymi czynnikami stresu związanego z pracą są: brak kontroli nad pracą, oczekiwania niedostosowane do możliwości pracowników oraz brak wsparcia ze strony kolegów i kierownictwa.

Stres powodują: niedopasowanie osoby do wykonywanej przez nią pracy, złe stosunki międzyludzkie, występowanie przemocy psychicznej lub fizycznej w miejscu pracy, a także konflikt między rolą odgrywaną w pracy i poza nią.

Reakcje poszczególnych osób na te same okoliczności mogą być różne. Niektórzy lepiej niż inni radzą sobie z wysokimi oczekiwaniami. Ważne jest to, jak dana osoba subiektywnie ocenia swą sytuację. Nie jest możliwe określenie poziomu stresu powodowanego przez konkretną sytuację tylko na podstawie tej sytuacji.

Stres krótkoterminowy - na przykład związany z niedotrzymaniem jakiegoś terminu – zwykle nie stanowi problemu; może mieć wręcz charakter mobilizujący do działania. Stres staje się zagrożeniem dla zdrowia i bezpieczeństwa, jeżeli utrzymuje się przez dłuższy czas.

Alternatywne świadczenia

Nie dotyczy.

Wnioski z oceny przeprowadzonej przez Agencję

Wnioski z oceny problemu zdrowotnego:

Spośród krajów EU10, najwyższe poziomy stresu w populacji mieszkańców pomiędzy rokiem 2001 a 2005 były raportowane: W Słowenii (13%), na Malcie (12%), w Polsce (8%), na Litwie (7%), w Estonii oraz Łotwie (6%), Bułgarii (3%) i na Słowacji (2%).

Badanie PENTOR dotyczące stresu wśród kobiet pokazało, że więcej niż 80% polskich kobiet cierpi z powodu stresu, a ponad połowa raz w tygodniu lub częściej. Więcej niż połowa z tej grupy cierpi bardziej z powodu stresu niż 2-3 lata wcześniej. Badania udowodniły, że stres w pracy jest związany z chorobami naczyniowo- sercowymi, chorobami mięśniowo- szkieletowymi, problemami immunologicznymi, oraz psychologicznymi, takimi jak niepokój czy depresja. Brak jest informacji o standardowym postępowaniu w prewencji chorób odstresowych w Polsce.

Według opinii ekspertów z dziedziny medycyny pracy:

- Warsztaty są właściwą formą interwencji, aktywizują uczestników i stanowią jedną z najskuteczniejszych metod edukacji;
- Psychoterapia indywidualna mogłaby być interwencją skuteczniejszą, jednak ze względu na wysokie koszty tego rodzaju interwencji nie jest ona wskazana do finansowania przez jednostki samorządu terytorialnego;
- Aby ocenić odległe zmiany, dobrze by było dokonywać ich oceny po upływie dłuższego czasu od interwencji (3-5 lat);
- Zgodnie z zasadami dobrej praktyki w zakresie prewencji stresu zawodowego, można poszerzyć program o moduł szkoleniowy dla kadry kierowniczej zakładów, z których będą pochodzili rekrutowani do warsztatów pracownicy;
- Szkolenie powinno obejmować zagadnienia zarządzania stresem na poziomie organizacji i charakterystykę działań, jakie może podejmować w imieniu pracodawcy kadra kierownicza, aby zredukować nadmierny poziom stresu zawodowego u pracowników;

- Zagrożeniem dla realizacji programu jest założenie, że zajęcia edukacyjne dla pracowników będą się odbywały w 6-godzinnych blokach; może się zdarzyć, że taki wymóg uniemożliwi jego realizację.

Według Centralnego Instytutu Ochrony Pracy, działania przeciwdziałające stresowi w pracy polegają na:

- restrukturyzacji środowiska pracy oraz samego zadania zawodowego,
- ustanawianiu elastycznego czasu pracy,
- zapewnianiu partycypacji pracowników w zarządzaniu organizacją,
- dbałości o jasne definiowanie ról i wymagań zawodowych,
- dostarczaniu informacji zwrotnych i innych działaniach zależnie od specyfiki organizacji.

Indywidualne strategie radzenia sobie ze stresem w pracy polegają na działaniach, których celem może być:

- modyfikacja własnej „optyki” stresu, czyli sposobu spostrzegania potencjalnych źródeł stresu,
- restrukturyzacja środowiska pracy (czasu, ilości, sposobu pracy, stosunków społecznych w pracy),
- zmiana stylu życia w kierunku zwiększania odporności na stres,
- o przeciwdziałanie wystąpieniu negatywnych skutków zaistniałego już stresu przez
- relaksację, wentylację emocji, biofeedback, medytacje i inne,
- łagodzenie negatywnych efektów stresu przez udział w psychoterapii indywidualnej,
- a także w programach zorientowanych na specyficzny problem, np. uzależnienie od
- alkoholu, narkotyków czy środków uspokajających.

Według WHO powinno się zastosować następujące działania:

- eliminować albo modyfikować źródła stresu: porozdzielać ponownie pracę, aby zmniejszyć obciążenie poszczególnych pracowników, usunąć kierowników albo przeszkolić ich z komunikacji i zdolności przywódczych, wzmocnić program zerowej tolerancji dla przemocy i dyskryminacji,
- zmniejszyć wpływ stresu na pracowników: pozwolić na elastyczność rozwiązywania sytuacji konfliktowych miejsca i czasu pracy, zapewnić nadzór i wsparcie oraz otwartą i szczerą komunikację,
- chronić pracowników poprzez zwiększanie ich świadomości oraz szkolenia na temat prewencji konfliktów czy molestowania.

Wytyczne australijskie dzielą interwencje na: pierwszorzędowe - mające na celu minimalizację stresu w miejscu pracy; drugorzędowe - mające na celu modyfikację indywidualnej odpowiedzi na stresory oraz trzeciorzędowe - mające na celu minimalizację efektów związanych ze stresem, kiedy się już wydarzyły. Według wytycznych UE, wiele pozytywnych zmian zapobiegających sytuacjom stresowym w pracy można wprowadzić poprzez następujące działania:

- wyznaczenie pracownikowi odpowiedniego czasu na wykonanie jego obowiązków w sposób satysfakcjonujący,
- określenie zakres obowiązków pracownika w sposób przejrzysty,
- nagradzanie pracownika za dobrą pracę,
- zapewnienie pracownikowi możliwości wyrażania niezadowolenia,
- harmonizowanie obowiązków pracownika i autorytetu,
- przedstawianie w sposób jasny celów organizacji z dostosowaniem do nich, jeśli to możliwe, celów pracownika,
- promowanie kontroli oraz zadowolenia pracownika z efektu końcowego jego pracy,
- promowanie tolerancji, bezpieczeństwa oraz sprawiedliwości w miejscu pracy,
- eliminowanie szkodliwych zagrożeń fizycznych,
- identyfikowanie porażek, sukcesów oraz ich przyczyn i konsekwencji w zakończonych oraz przyszłych działaniach w pracy, uczenie, jak uniknąć porażek i promować sukces poprzez działania w udoskonalaniu środowiska pracy oraz zdrowia.

Poziom finansowania programów prewencji stresu w miejscu pracy w Polsce i na świecie nie jest znany. W latach 2006-2009 prowadzono w UE kampanię „Move Europe”. Prowadzona przez Europejską Sieć Promocji Zdrowia W miejscu pracy, miała na celu zachęcanie pracodawców do podejmowania działań na rzecz wspierania zdrowia pracowników (w tym zapobiegania stresowi).

Większość badań pierwotnych dotyczących interwencji mających na celu walkę ze stresem w pracy jest słabej jakości. Odnalezione badania wtórne potwierdzają pozytywne skutki tych interwencji, jednak efekt ten nie utrzymuje się przez dłuższy czas po zakończeniu interwencji.

Na podstawie informacji Europejskiej Agencji Bezpieczeństwa i Zdrowia w Pracy, skutki ekonomiczne stresu związanego z pracą zawodową i powodowanych przezeń schorzeń ocenia się w UE na 20 mld. euro rocznie, a 50%-60% nieprzepracowanych dni w krajach UE ma związek ze stresem.

Z perspektywy dużego przedsiębiorstwa, ocenia się, że na każde 1000 pracowników przedsiębiorstwo traci rocznie z powodu stresu ok. 1, 6 mld funtów szterlingów.

Wnioski z oceny projektu programu zdrowotnego Województwa Lubelskiego:

Przedmiotowy Program dotyczy dobrze określonego problemu zdrowotnego. Zakres programu jest zgodny z rozporządzeniem Ministra Zdrowia w sprawie priorytetów zdrowotnych oraz Narodowym Programem Ochrony Zdrowia na lata 2011–2015- cel strategiczny nr 4; zapobieganie zaburzeniom psychicznym oraz działanie prewencyjno-promocyjne.

Program realizowany jest ze środków samorządu Województwa Lubelskiego. Autorzy Projektu wskazali zespół realizujący program, w którego skład wchodzić będzie: koordynator programu, trener grupowy, specjalista medycyny pracy oraz mgr pielęgniarstwa. Wybór miejsca realizacji zajęć z trenerem wyłonione zostanie na drodze konkursów ofert.

Program przeznaczony jest dla kadry kierowniczej województwa lubelskiego, zatrudnionej w sektorze publicznym i prywatnym. Wg Wnioskodawcy, wielkość całej populacji kadry kierowniczej z terenu województwa lubelskiego wynosi 28 359 osób (Dane oszacowano na podstawie publikacji Urzędu statystycznego w Lublinie „Rynek”).

W roku 2014 przedstawiony program zdrowotny ma objąć swoim zakresem 150 osób.

Głównym celem programu jest ochrona zdrowia kadry kierowniczej przed skutkami chorób odstresowych.

Informacje o realizowanym programie zostaną rozesłane do zakładów pracy, gmin i powiatów na terenie województwa, obejmą również lokalne media oraz stronę internetową podmiotu koordynującego projekt.

Spośród krajów EU10, najwyższe poziomy stresu w populacji mieszkańców pomiędzy rokiem 2001 a 2005 były raportowane: W Słowenii (13%), na Malcie (12%), w Polsce (8%), na Litwie (7%), w Estonii oraz Łotwie (6%), Bułgarii (3%) i na Słowacji (2%).

Autorzy podkreślają, iż osoby zakwalifikowane do programu zostaną podzielone na grupy w celu uczestnictwa w warsztatach. Brak jest jednak informacji dotyczącej zasad, jakimi będą się kierować w wyborze zakładów pracy, do których wysyłane będą wiadomości o projekcie. Nie przedstawiono wzorów materiałów informacyjnych wobec czego weryfikacja ich treści nie była możliwa.

Nawiązując do Badania PENTOR dotyczącego stresu wśród kobiet pokazało, że więcej niż 80% polskich kobiet cierpi z powodu stresu, a ponad połowa raz w tygodniu lub częściej. Więcej niż połowa z tej grupy cierpi bardziej z powodu stresu niż 2-3 lata wcześniej. Badania udowodniły, że stres w pracy jest związany z chorobami naczyniowo- sercowymi, chorobami mięśniowo- szkieletowymi, problemami immunologicznymi, oraz psychologicznymi, takimi jak niepokój czy depresja. Brak jest informacji o standardowym postępowaniu w prewencji chorób odstresowych w Polsce.

Opiniowany program przewiduje przeprowadzenie edukacji zdrowotnej i zajęć warsztatowych. Zajęcia obejmować będą 8 modułów po 3h zajęć z psychologiem, m.in. z zakresu pojęcia stresu, mechanizmów z nim związanych, metod technik antystresowych (poziom fizyczny, mentalny oraz poziom zachowań - asertywność).

Edukacja zdrowotna stanowi ważny element polityki zdrowia publicznego i jedno z zadań samorządów lokalnych możliwe do realizacji przy niewielkim nakładzie finansowym.

Według opinii ekspertów z dziedziny medycyny pracy:

- Warsztaty są właściwą formą interwencji, aktywizują uczestników i stanowią jedną z najskuteczniejszych metod edukacji;
- Szkolenie powinno obejmować zagadnienia zarządzania stresem na poziomie organizacji i charakterystykę działań, jakie może podejmować w imieniu pracodawcy kadra kierownicza, aby zredukować nadmierny poziom stresu zawodowego u pracowników.

Program ten nie jest ukierunkowany na zwalczenie określonego czynnika ryzyka czy na profilaktykę konkretnego schorzenia, lecz skupia się na ogólnym bardzo szerokim spektrum działania, również z zakresu polityki społecznej, co uniemożliwia ich ocenę za pomocą metodologii HTA.

Zrealizowany w 2013 r. program pilotażowy wykazał pozytywne wyniki zarówno po przeprowadzonych działaniach edukacyjnych jak i w przypadku zadowolenia samych

beneficjentów, zastanowić się jednak należy czy długie 3 godzinne bloki edukacyjne będą w pełni wykorzystane, ze względu na charakter pracy kadry zarządzającej.

Monitorowanie odnosi się do oceny zgłaszalności, efektywności i jakości w programie.

Miernikami efektywności będą: zainteresowanie programem, liczba osób chętnych do udziału w programie, analiza porównawcza stanu wiedzy przed i po programie (Skala ewaluacji I i Skala ewaluacji II - pytania testowe nr 1 - 13 - porównanie średniej ilości prawidłowych odpowiedzi przed i po programie); subiektywne odczucia odnośnie umiejętności radzenia sobie ze stresem przed i po programie (Skala ewaluacji II - pyt. 14) - określa wzrost nabytych umiejętności, subiektywna ocena przydatności programu w walce ze stresem (Skala ewaluacji II - pyt. 15) - określa stopień przydatności warsztatów w opinii uczestników, ocena satysfakcji z udziału w programie (Ankieta satysfakcji) - określa zadowolenie z organizacji programu, czasu trwania warsztatów, tematyki, osób prowadzących, przydatności walki ze stresem w pracy oraz przygotowania do radzenia sobie w sytuacjach trudnych.

Autorzy przedstawili planowane koszty całkowite programu na lata 2014–2019 w wysokości 60 tys. zł. Koszt jednostkowy przypadający na jednego uczestnika w wysokości 400 zł, jak i koszty związane z realizacją programu w roku 2014, które ze względu na warunki finansowe obejmą populację równą 150 osób

Kwota 60 000 zł przeznaczona na program w 2014 r. w całości pokryje się z kwotą jednostkową 400 zł.

Na podstawie informacji Europejskiej Agencji Bezpieczeństwa i Zdrowia w Pracy, skutki ekonomiczne stresu związanego z pracą zawodową i powodowanych przezeń schorzeń ocenia się w UE na 20 mld. euro rocznie, a 50%-60% nieprzepracowanych dni w krajach UE ma związek ze stresem.

Program został przygotowany zgodnie z szablonem zaproponowanym przez Agencję.

Odnosząc projekt opiniowanego programu do ogólnych kryteriów dobrze zaprojektowanego programu zdrowotnego (sformułowanych przez American Public Health Association) można stwierdzić, że:

- I. Program odnosi się do istotnego problemu zdrowotnego będącego jednym z priorytetów Narodowego Programu Zdrowia na lata 2007-2015
- II. Dostępność działań Programu dla beneficjentów – program przeznaczony jest dla kadry kierowniczej z terenu województwa lubelskiego, z treści programu wynika, iż o uczestnictwie w programie decydować będą informacje rozesłane przez Realizatorów m.in. do zakładów pracy, gmin i powiatów. Nie określono dokładnie a jakich zasadach wybierane zostaną powyższe jednostki pracy.
- III. Skuteczność działań wg ekspertów z dziedziny medycyny pracy warsztaty są właściwą formą interwencji, aktywizują uczestników i stanowią jedną z najskuteczniejszych metod edukacji.
- IV. Projekt zawiera informacje odnoszących się do kosztów programu. Całkowity koszt realizacji programu w latach 2014–2019 wynosić będzie 360 tys, a w roku 2014 koszt całkowity to kwota 60 000 zł oraz kwota jednostkowa, która wynosi 400 zł na osobę.

- V. Monitorowanie i ewaluacja programu - monitorowanie odnosi się do oceny zgłaszalności, efektywności i jakości.

Biorąc pod uwagę powyższe argumenty, opiniuję, jak na wstępie.

Tryb wydania opinii

Opinię wydano na podstawie art. 48 ust. 2a ustawy o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych (Dz. U. 2011 r., Nr 122, poz. 696 z późn. zm.), z uwzględnieniem raportu nr: AOTM-OT-441-63/2014 „Program profilaktyki chorób od stresowych na terenie województwa lubelskiego na lata 2014–2019” realizowany przez: Województwo Lubelskie, Warszawa, czerwiec 2014 oraz aneksu do raportów szczegółowych nr AOTM-OT-P107 „Programy profilaktyki chorób od stresowych” Warszawa, styczeń 2011.